

ВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет

Кафедра історії

Українсько-польські стосунки через призму трагедії
сіл Гораєць і Рудки: історична пам'ять

Студентки IV курсу
Групи ПС 18/ Б
Луцик Вікторії Сергіївни

Науковий керівник:
Кандидат історичних
наук, доцент
Стефанів Василь
Володимирович

Львів 2022

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Історія села Гораєць.....	8
Розділ 2. Сотня «Залізняка».....	15
Розділ 3. Трагедії сіл Гораєць та Рудки.....	24
Розділ 4. Історична пам'ять.....	33
Висновки.....	42
Додатки.....	46
Джерела і література.....	51

Вступ

Міжнародні відносини є важливою темою сьогодення, але як ми бачимо багато висновків як ці стосунки склались в сучасності можна зробити з історичного минулого. Тож відносини між сучасними Україною та Польщею є довготривалими та маю велике підґрунтя. Стосунки з Польщею довгий час були напружені, та сьогодні ми бачимо, як ця країна стала сильною допомогою в війні проти Росії. Для того, щоб зрозуміти чому є це спільне співпереживання сучасних подій потрібно також знати і проблемні питання, які були під час розвитку цих відносин. Тож тут я би хотіла звернутись до подій періоду Другої світової та перші повоєнні роки, який досвід можна вважати спільним. Також важливим є питання не лише формальних кордонів а й національне та культурне пограниччя, якими способами влада та організації, з української чи польської сторони, намагались знищити, або ж навпаки врятувати свій чи чужий народ.

Новизна та актуальність мого дослідження є в тому, що на прикладі подій масових терорів, етнічних конфліктів та депортацій населення ми можемо дослідити майбутній розвиток певних територій, які переживають схожі події зараз. Ми зможемо дізнатись, як люди пережили ці травматичні події та одне з основних те, як вони існують в нашій історичній пам'яті.

Також дослідивши ці події ми також можемо усвідомити наскільки сильним є наш народ, та як нам вдалось отримати такий успіх в відстоюванні своєї проукраїнської позиції. Чому є важливо протистояти окупантам, та боротись за справедливість. Історія невеликого села, розкриває нам розвиток суспільства, те, як впливала школа та молодіжні організації, на національне

усвідомлення, та як це впливало на майбутнє. Також простежуємо впливи церкви та священників на утворення певної ідентичності.

Предметом свого дослідження я обрала саме польсько-українські стосунки та специфіка функціонування історичної пам'яті на пограниччі.. Також в цій пам'яті є цікавим сама зміна стосунків між народами, що їм вдалось пережити разом, та як з цим боролись.

Об'єктом є пам'ять про польсько-українські стосунки крізь призму трагічних подій у селах Рудки і Гораєць в час Другої світової війни і в перші повоєнні роки. В дослідженні цього питання я розгляну різноманітні газети та журнали, які писали про події в селі Гораєць та Рудки. Також монографії або інтерв'ю, як саме приділяють увагу, чи відбуваються акції вшанування.

Мета дипломної роботи – це на прикладі однієї події розглянути, як розвивались стосунки між українцями та поляками, що впливало на погіршення чи покращення цих стосунків. Чи мали різницю між собою стосунки влади та простого народу.

З поставленої мети, слід виконати такі завдання:

- Вивчити історію села, що впливало на розвиток, яким було населення, чи були конфлікти в селі між різними народами до трагедії,
- Дізнатись про учасників трагедії, яка була мотивація, брати участь в боротьбі, чому вони були в цьому селі,
- Дослідити трагедію, те як змінювались настрої в селі, та як складались стосунки селян, або учасників цих протистоянь,
- Знайти можливі пам'ятки про трагедію, та розглянути, що відбувається в селі зараз

Основними хронологічними рамками дослідження є 1939 – 1947 роки. Від початку Другої світової війни до завершення існування сотні «Залізняка».

Та сучасність в плані пам'яті, як в 21 столітті люди вшановують та приділяють увагу цим трагічним подіям.

Територіальні межі охоплюють село Гораєць, яке тепер є в Польщі та належить до гміни Цішанів(див. додаток 1). Також часто згадуються території сусідніх околиць (Жуків, Рудки, Плазів, Любачів).

В цій роботі багато інформації почерпнуто з усно-джерельних матеріалів та архівних документів. Важливо було застосувати метод критичного аналізу джерел, для того щоб зрозуміти різноманіття поглядів, та різницю ситуації з обох сторін. З'ясувати правдиві обставини та наслідки трагедії. За допомогою порівняння та переусвідомлення тих джерел ми змогли отримати картину тогочасних подій. Також ми застосували метод порівняння, адже ми розглянули як проживали люди на території цього села в різний період, та порівнювали, як мінялось їх життя в залежності від зміни влади чи розвитку цих територій. Також для дослідження саме історичної пам'яті ми збирали різну інформацію та ділили на певні категорії, щоб краще зрозуміти їх важливість.

Важливість польсько-українських стосунків на прикладі цих територій є важливою через спільну історію та конфлікти, які там відбулись. Території, які зараз є прикордонними часто могли бути темою суперечок, кому саме вони повинні належати, адже національна ідентичність була різноманітна, і в кожному селі могло бути по різному. Та ми бачимо, що польські впливи зазвичай були в містах та містечках, коли села зазвичай не змінювались самі. Зміни відбувались насильно та тоді коли питання було нагальним. Та після офіційного визнання кордонів Україна не має претензії до цих територій, та все ж вивчає історію свого народу, який проживав там.

Тому в польсько-українські історіографії виникає багато дискусій, щодо подій, які там відбулись. Щодо переглянутих мною праць то можна

сказати зо польська сторона, зокрема Гжегош Мотика вбачає те, що це були зумисно створені акції проти польського населення, коли поляки просто відповідали на акції українців. То з української сторони тоді це мало характер етнічної чистки. В той час як Володимир В'ятрович бачить це протистояння, як захист свого народу(українців) від ворожих сил, так як були грабунки та вбивства українців спочатку.

Так відбувались суперечки між збройними угрупованнями, через це найбільше страждало мирне населення, оскільки ці акції мали на меті показати силу та можливість народу протистояти іншому. Застосувавши термін «етнічна чистка», яке має в собі поняття зумисного плану по винищенню конкретного етносу, щоб створити «чисту» територію, також знищення культурних надбань і так далі, ми якби окреслимо дії, які відбулися на цих територіях. Зорганізовані акції, які відбулися мали в основному мету знищити військові угруповання, спочатку, та пізніше помститись за своїх. Та вбивство конкретного народу не було першочерговою метою. Територія, яка зазнала втрат з обох сторін була доволі великою та не була однією. Та все ж Самостійний операційний батальйон, велику кількість простих селян, коли там не було вже загони УПА.

Структура роботи виглядає наступним чином:

- Вступ. Тут ми розглянули основні мотиви написання праці та невелике узагальнення ситуації, яка відбулась,
- Розділ 1. Історія села Гораєць. В цьому розділі для кращого розуміння подій, ми розглянули історію села, щоб зрозуміти його проблематику та важливість для вивчення в українській історії.
- Розділ 2. Сотня «Залізняка». це розповідь про учасників та їх командира, те як вони починали свою службу та, що спонукало їх піти в УПА,

- Розділ 3. Трагедії сіл Гораєць та Рудки. Огляд основних подій, які відбулись в селі Гораєць та Рудки, їх передумови та наслідки,
- Розділ 4. Історична пам'ять .Огляд літератури та інформації про трагедію, як історична пам'ять народу про події.

Для своєї праці я використала спогади учасників УПА, та мешканців села. Цікавим була збірка праць по території Любачівщини, яку я знайшла в ході роботи¹. Також праці українських та польських істориків, в яких ми побачили проблематику питання та його розгляд з різних сторін.

¹[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sites.google.com/vox-populi.com.ua/vox-populi-history>

Розділ 1. Історія села Гораєць

Для того щоб нам краще зрозуміти проблематику того періоду та місця, нам потрібно зрозуміти історію територій, їх розвиток. Тож в основному території Любачівщини були заселені, ще з часів неоліту. Пізніше ці території належали до Перемишльського руського князівства, яке було у складі Галицько-Волинського князівства. Пізніше село передавалось у володіння різним шляхтичам, які були підданими Речі Посполитої². Тож ця територія мала звичний розвиток, населення мінялось, також мінялась влада. Ця прикордонна територія часто міняла свою приналежність до певної з країн, тож і населення могло бути різним.

Саме село Гораєць було засновано у 1555³ році Любачівським старостою і коронним гетьманом Яном Тарнавським. Саме поселення було невеликим за тогочасними мірками, і більше воно вважалось присілкою, який входив до села Жуків, яке в свою чергу належало до Любачівського староства.

В присілку Гораєць не було церкви, мешканці села ходили до парафії в селі Жукові, де була церква. Та від початку 17 століття там збудовано церкву, та її обслуговував той же священник, що в Жукові⁴. З того часу населення Горайця зростало, громаді видавали лани на працю, і поселення стає більш незалежним, та здобуває певне право бути селом.

Внаслідок поділу Речі Посполитої у 1772 році Гораєць перебував у складі Австрійської монархії, аж до закінчення Першої світової війни. Та щодо населення важко говорити про певні етнічні приналежності в цей період, адже є недостатньо джерел. Можна вважати, що населення складалось з українців, поляків та євреїв. В основному ми визначаємо

² Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002.

³ Piotrowski M. Historia wsi. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cerkiewhistoriawsi/info.pl.html>

⁴ Там само

національність за приналежністю до церкви, так ми бачимо, що більша половинна населення була греко-католиками, тож на розвиток та відносини більше впливали саме українці. Та все ж є певна похибка в цьому рахуванні адже через цей вплив з боку більшості населення могло переходити в ту церкву, яка була популярніша.

На території села школу було відкрито доволі пізно, адже не було достатньо дітей, сама школа була двокласна, з українською мовою навчання⁵. На території школи знаходилася читальня «Просвіта», яка пізніше згоріла. Оскільки більшість будівель було дерев'яними, то загорілось ще багато інших приміщень. Достатньо було невеликого вогню для пожежі, тому така подія не викликає великого подиву на цей період. Селяни відбудували свої поселення і продовжили життя.

В період Першої та Другої світових воїн відбувається зміна в суспільстві. Українці та поляки прагнуть до незалежності своїх держав. Починають утворюватися різні організації, які мали би сприяти певному розвитку. Так Іван Лебедович⁶, після закінчення школи, зорганізував спортивне товариство «Січ» на статутах «Сокола»⁷. Це була організація як для хлопців, так і для дівчат. Молодь активно займалась спортом та робила вправи на військовий лад, під проводом старшин⁸. Що також є дуже важливим, це те, що утворення такого товариства вказує на певне усвідомлення та позицію, щодо своєї національної свідомості.

⁵

⁶ О. Іван Лебедович, уроджений 2 вересня 1890 року в Горайці, повіту Цішанів, син Теодора й Анни з роду Лебедович. Родина ця рідкісна в Галичині, своїм корінням сягала мабуть східно – українських земель. Коли вона сюди примадрувала – невідомо - <https://web.archive.org/web/20140309184526/http://kapelanstvo.com.ua/o-ivan-lebedovy-ch-2/>

⁷ Там само

⁸ Там само

Також заснування такої організації мало важливе значення для села, адже в свої назві товариство «Січ» має слово «пожежний»⁹. Молодь створювала «дружини», для того, щоб запобігати пожежам, та реагувати на різні випадки. Також це великий внесок в культурний розвиток, адже окрім спортивної складової важливим також було поширення національної свідомості, тому діти навчались та мали можливість розвиватись у різних сферах.

Та Перша світова війна вносить знову свої корективи, тож ми бачимо, зупинку цього культурного розвитку. Та село жило своїм життям, відбувався приріст населення. В сім'ях народжувалось багато дітей, було багато молоді¹⁰. Після Першої світової Цішанівський повіт переходить під управління Львівського воєводства¹¹. З 1934 року проводять централізацію гмін Любачівського повіту, Львівського воєводства. І підпорядкування села переходить до новоутвореної гміни Плажів¹². На початку 30-х років населення становило більше ніж 1 тисяча. Більшість людей були малоземельними і починались еміграції. Людям потрібні були землі, в основному вони діставались полякам, тож це викликало певне невдоволення в українців. За спогадами мешканців села, це було упереджене шовіністичне довкілля, яке не любило горайчан саме за спротив українського населення перед чужими зазіханнями¹³.

⁹ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2020/05/05/120-rokiv-tomu-bulo-zasnovane-pershe-tovarystvo-sich/>

¹⁰ Лебедович-Пачовська Т. Родина лебедовичів з Горайця служить Україні // Вісник Любачівщини. – Львів, 2002. – № 7. – С. 40., Борківська Е. Вивозили нас з пожарища – одна фіра на чотири господарі // Вісник Любачівщини. – Львів, 1996. – Вип. 2. – С. 72.

¹¹ Łazar A. Historia Płazowa 1614-1939... – S. 123.

¹² Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych y dnia 21 lipca 1934 r.: o podziale powiatu lubaczowskiego w województwie lwowskim na gminy wiejskie // Dziennik Ustaw. Poz. 595, 596. – № 68. – S. 1235-1236.

¹³ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sites.google.com/a/vox-populi.com.ua/newspaper/rubriki/istoria/lubacivsin/tragediaselagoraecavtorborodacvasil>

Розпочинається Друга Світова війна, село Гораєць опинилось в німецькій окупації, в той час як присілки Дубрівка, Надлуг і Буца, а в тому числі поля й луги, цвинтар і дорога до Цішанова залишилися в складі радянських територій¹⁴. Люди на собі відчували війну, адже був голод серед населення, німецька влада намагалась допомагати населенню. Поки кордони були відкриті люди також переходили з однією зони окупації в іншу, та почались вступи в ОУН¹⁵. Також відбувалась примусові переселення в табори праці, які були «популярними» в цей час. Багато людей вже не повернулись до села, а ті що повертались з еміграції могли бути засудженими за колаборацію.

Ми можемо побачити, що діяльність українських політичних партій була заборонена, але утворюють Український допомогивий комітет. Який мав би займатись підтримкою людей, які тікали з радянської зони окупації¹⁶. Тут же починаються утворення Самооборонних кущових відділів. Зокрема Гораєцький СКВ налічував 30 стрільців¹⁷. Кущові відділи мали на меті бути частиною повстанських відділів. Так багато бійців УПА були членами СКВ, це ніби було випробовуванням та вишкілом для того щоб потрапити в підпільну діяльність. Горайчани активно ставали членами підпільного українського руху, та багато людей займались своїми буденними справами. Як ми вже згадували був голод, не могли засіяти поля, відбулась зміна в населенні, людей в селі меншало. Та як в мирний час там продовжувала працювати школа, та певні організації для молоді.

Швидше за все коефіцієнти співвідношення народностей не мінялось і більшістю залишались українці. Це ми можемо бачити з переписів які

¹⁴ Пропам'ятна книга: 1947... – С. 137.

¹⁵ Пропам'ятна книга: 1947... – С. 137

¹⁶ Róg T. „...i zostanie tylko pustynia”... – S. 54.

¹⁷ Літопис УПА. – Т. 40... – С. 502.

відбувались за Речі Посполитої та в між воєнні періоди. Цікаво є те, що в певний період через надавання привілеїв польському населенню, українці прагнули приєднатись до них та бути їх частиною, і здобували такого за допомогою шлюбів чи зміни віри. Та все ж при аналізі документів та певному співставленні ми можемо зрозуміти, що українське населення таки становило більшість і не хотіло поступатись цим місцем полякам. Тож ми часто можемо зустріти певні переломні моменти та суперечки між даними етносами. Так у 1943 починається певна криза в історії українсько-польських стосунків. Проблема полягала в антипольських акціях на Волині, які були здійсненні українським підпіллям. В той же час німецька влада проводить акцію по переселенню. Томаш Рог вважає, що така акція в Цішанові була спровокована українцями, щоб позбутись польського населення. Хоча кількість поляків в селі була низькою, і багато з них жили в змішаних сім'ях.

В цілому в час Першої і Другої світових війн село не сильно постраждало, відбулись певні зміни, та критичних ситуацій не відбулось. Та поява польських та радянських партизанів спричинила певний неспокій, адже почали відбуватись грабунки та вбивства місцевого населення. Тому було створено Українську Народну Самооборону, щоб захистити мешканців села¹⁸. Армія Крайова, після певних чуток та в такій ситуації ліквідувала деяких українців, яких вважали членами підпілля¹⁹.

Такі дії викликали ще більше занепокоєння, тому активувалась діяльність українських партизанів. В тому числі відбулись поодинокі напади на діячів Армії Крайової²⁰. Пізніше відбулись масові протистояння та вбивства, збільшились загрози для мирного населення. Пізніші примусові переселення вже з сторони радянської влади.

¹⁸ Bobrowicz A. Tam jeszcze slychać szept modlitw... – S. 98.

¹⁹ Róg T. „... i zostanie tylko pustynia”... – S. 68.

²⁰ Róg T. „... i zostanie tylko pustynia”. – S. 69

В підсумку ми бачимо, що найбільших змін село зазнало за часів Другої світової війни. Та в цілому чисельність поступово зростала, Гораєць не був суто українським селом, та все ж таки українців було найбільше, тож і вплив вони мали більший ніж інші народності. Кожна з груп українці, поляки та євреї мали вплив одна на одну. Тому цілком логічним є те, що відбувались змішування сімей, з різних груп. Також не забуваємо про вплив церкви на розвиток громади. Адже простеживши певні зміни, ми можемо зрозуміти, що довгий час церква була одна для всіх конфесій, тому могли переплітатись також культура та традиції. Також вплив школи на розвиток дітей та їх сприйняття середовища бува важливим, адже школа була українська, і до неї ходили учні з усього села, а не якісь вибрані. Молодіжні організації також були певним об'єднувачим чинником, бо метою було допомогти населенню та своєму селу.

Щодо чинників які відокремлювали людей, то це право влади та право на власність землі. Війни втомили землю і в бідних людей не було такої можливості забезпечити себе харчами, і поділ землі часто міг відбуватись не справедливо. Це викликало невдоволення в обох групах. Воєнні дії не сильно зачепили населення, та зміна влади та політичної ситуації, сильно змінила уявлення в головах людей.

Як на мене цікавим є той фактор, що селяни в цілому мали хороші стосунки між собою, і немає справ, які би вказували на великі конфлікти. Могли бути побутові суперечки, та в цілому всі були задоволенні своїм життям і не відбувалось радикальних змін. Найбільшого загострення, ситуація в стосунках набула саме після 1943 року, коли почали відбуватись антиукраїнські та антипольські акції. Кожна з сторін намагалась вибороти своє місце в суспільстві та мати більше можливостей для розвитку. Та впливи

радянської та німецької влади дались в знаки, тому в нас є трагічні сторінки історії, в який нам потрібно розібратись.

Розділ 2. Сотня «Залізняка»

Для того, щоб якісно висвітлити польсько-українські стосунки варто дослідити роль українського підпілля. Зокрема про історію сотні «Залізняка», яка діяла на теренах Любачівщини. Сотня «Месники» була організована в Любачівському повіті 1 квітня 1944 року. Першим командиром цієї сотні став Іван Шпонтар. Він мав змогу керувати сотнею з квітня до жовтня 1944 року, далі повноваження були передані Іван Шиманській. Сотня «Месники» ще отримала назву «Залізняка», на честь командира²¹. Курінь "Месники" під командою майора "Залізняка" мав п'ять сотень: "Месники" I — сотенний "Шум", "Месники" II — сотенний "Бір", "Месники" III — сотенний "Ярий", "Месники" IV сотенний "Туча" "Месники" V — сотенний "Калинович"(див. див. додаток 3). Це було пов'язано з тим, що кількість добровольців постійно збільшувалася, що і спричинило розширення сотень. Після закінчення Другої світової війни ситуація куреня трохи відрізнялася. Курінь майора "Залізняка" складався з чотирьох сотень: "Калиновича", "Шума", "Тучі", та "Крука" та налічував близько 420 людей. Крім бойових завдань курінь виконував службу охорони Крайового Проводу ОУН, а майор "Залізник" був командиром відтинка та шефом штабу УПА Закерзонського Краю²². Перш ніж розглянути детальніше діяльність сотні «Месники», варто спочатку зосередитися на головнокомандувачі сотні та його учасниках. Адже на кожного з учасників повстанського руху очікувала різна доля.

Іван Шпонтар народився 12 серпня 1919 року в селі Вовкове Ужгородського району Закарпатської області. Хлопець виховувався в

²¹Літопис Української повстанської армії. Том 40. Тактичний відтінок УПА 27-й «Бастіон»: Любачівщина, Томашівщина, Ярославщина [Електронний ресурс].- Режим доступу: [00-Tytul.p65\(litopysupa.com\)](http://00-Tytul.p65(litopysupa.com))

²² [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.facebook.com/UPAreenacting/posts/1646986891995046:0>

селянській багатодітній родині. Закінчивши сільську школу, продовжив навчання в сільськогосподарській школі в місті Михайлівці, а потім в учительській семінарії в Ужгороді. Був членом товариства «Пласт» та організацій «Просвіта», «Учительська громада». Наприкінці 30-х років працював вчителем у селі Колочава- Лази на Мараморощині. З травня 1938 року став членом ОУН . Іван Залізник був поручником Карпатської Січі протягом 1938-1939 років. Після окупації Закарпаття військами Угорщини емігрував до Словаччини, а згодом і до Німеччини. В 1941 році головнокомандувач був заарештований гестапо за антинімецьку агітацію, але втік з в'язниці у Берліні. Після закінчення військової підготовки на курсах ОУН в Берліні, став комендантом української поліції в місті Сянок за наказом Проводу Українських Націоналістів. Після проголошення Акту про відновлення української державності 30 червня 1941 року знову був заарештований і засуджений до смертної кари. Проте, зовсім скоро звільнився з допомогою ОУН. В 1942 році вступив у ряди УПА і брав активну участь в акціях проти радянських і польських партизанів²³. У квітні 1944 року організував курінь УПА. В березні 1945 року був командиром тактичного відтинку «Бастіон», одночасно, виконуючи функції командира Воєнної Округи УПА «Сян». Будучи командувачем сотні, діяв під різними псевдонімами, зокрема «Залізник», «Дубровник», «Остап», «Сум». Більшість його підрозділів діяли на території Польщі, ведучи бої проти польських та радянських військ. Після невдалої операції «Вісла», Івану Шпонтаку вдалося успішно перейти польський кордон, щоб добратися через Словаччину на Захід. Проте, 1959 року влітку був черговий раз заарештований чехословацькою поліцією і переданий органам безпеки Польщі. Вже в

²³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32057/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%20%D0%A8%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BA.pdf>

Польщі був засуджений на смертну кару – повішення, але була замінена довічним ув'язненням. Згодом його вирок знову змінюється на 25 років ув'язнення. Відсидівши практично все ув'язнення, головнокомандувач повертається до родини в село Великі Капушани. Іван Шпонтар помер 4 квітня 1989 року в місцевій лікарні у місті Кошице, де і був похований²⁴.

Ще одним з активних діячів сотні був Петро Василенко. Він народився 1921 року у селі Війтівці Яготинського району на Полтавщині (зараз Київська область). Петро ріс свідомим українцем з самого дитинства, адже отримав патріотичне виховання. Його батько, Влас, був учасником визвольних змагань у період української революції 1920-х років. Зовсім свого його батька було заарештовано органами НКВД і засланий до Сибіру. На той період часу, Петро залишився за старшого, адже у нього ще було троє молодших братів. Не зважаючи на важкі часи, голод, злидні, Петро закінчив десятирічну школу відмінником. Проте, через те, що був у родині «ворога народу» продовжувати навчання не міг. У молоді роки багато читав, писав вірші. Петро мав змогу деякий час друкуватися в районній газеті. В період німецької був підпільником, згодом пішов на Захід. На Закерзонні став членом куреня «Месники» і вояком УПА. Крім того, займався й іншою діяльністю.

«Редагував інші підпільні видання ОУН і УПА (співредактор збірника документів «Під бойовими прапорами УПА. У боротьбі за волю (репортажі, спогади, звіти, документи з боротьби УПА в 1943- 1946 рр.». Писав вірші, що склали підпільну книжечку «Мої повстанські марші» (1945). Крім журналу «Лісовик», друкувався у виданнях Крайового осередку пропаганди, писав оповідання, гуморески»²⁵.

²⁴ Там само.

²⁵ Василенко П. Нові сторінки життєпису поета-упівця («Волош» - «Гетьман» - «Полтавець»). Мої повстанські марші. Від Полтави до Ярослава, від Дніпра по Сян. Спогади, вірші, пісні / Упоряд. М.

Петро Василенко загинув 21 травня 1946 року в бою. Він був оточений польсько- більшовицькими нападниками. В деяких спогадах зазначено, що у грудях у загиблого було знайдено його поетичну збірку «У боротьбу за волю».

Ще одним з учасників сотні «Месники» був Тарабан Микола. Він народився 30 березня 1921 року. З весни 1944 року був чотовий сотні «Месники -1», а згодом став командиром сотні «Месники -2» ТВ- 27 «Бастіон». Протягом липня-серпня 1948 року перейшов до Західної Німеччини з невеликою групою вояків. Після Німеччини переїхав до США. Там постійно міняв місце проживання. Там став членом об'єднання колишніх вояків УПА за кордоном, зокрема Канада і США. Помер 28 квітня 2013 року в Лас-Вегасі. Микола Тарабан був похований на цвинтарі святого Андрія²⁶.

Григорій Мазур також був одним з учасників куреня «Залізняка». Народився 15 січня 1912 року в селі Карів Рава –Руського повіту (зараз Львівська область). Виховувався в родині Василя і Пелагії, де отримав патріотичне виховання. Це і повпливало на його рішення вступити у ряди повстанського руху. З 1936 року став членом ОУН. А зовсім скоро приєднався до рядів УПА. З квітня 1944 року займав пост командира IV повстанської чоти сотні «Залізняка». Після створення куреня «Месники», став командиром сотні «Месники - 3». Згодом знову стає командиром сотні «Месники -1» з березня 1946 року. Сотня діяла на території Ярославщини. Він був одним з найуспішніших командирів, оскільки жодна з його сотень не зазнала поразки. Більше того, всі бойові операції значно переважали у перемозі над ворогами. Під час переходу чесько- польського кордону був поранений біля міста Рабки у бою з чеськими прикордонниками в серпні

Петренко.- Львів: Ліга – Прес, 2006. – 310 с.

²⁶ [Електронний ресурс].- Режим доступу:

<https://www.facebook.com/UPAreenacting/posts/d41d8cd9/2149380541755676/>

1947 року. Після цього, Григорія Мазура передано в польський полон. 1949 року був засуджений до смертної кари і був страчений у Варшаві цього ж року²⁷.

Також учасником в бойових діях сотні «Залізняка» був Ханас Степан. Народився у 1912 році в селі Башня (тепер територія Польщі). Степан спочатку був політичним виховником сотні «Месники-2» в лавах УПА восени 1944 року. Протягом 1945 -1947 рр. став керівником канцелярії штабу «Бастіон». Більше того, разом з командиром іншої сотні пішов на Захід. На кордоні між Польщею і Словенією попали в засідку. Проте, подальша доля невідома. За одними джерелами, він загинув, за другими - попав в полон. Ще за одними джерелами він був депортований до Польщі, де його закатували до смерті. Однак, його прізвища так і не знайшли серед ні загиблих, ні страчених. Подальша доля Ханаса Степана невідома. Григорій Левк народився в 1926 році у селі Новосілка Тернопільської області. Навчався у семінарії в Рогатині. З 1944 року був статичний ОУН. Григорій пройшов вишкіл в школі УПА, який був на хуторі Камінка Львівської області. З 1944 року до 1951 року змінював посади від районного провідника юнацтва до керівника бойової групи. Доля Левка Григорія надалі не відома²⁸. Бували випадки, коли учасники сотні «Залізняка» порушували військову присягу і зраджували своїх союзників. Одним з таких осіб був Леонід Дубер. Навчався у ветеринарному університеті. Він був командиром, яка прийшла з території Синявщини. Перш за все, ця група не витримала режиму куреня «Месники» і дезертувала. Більше того, командир групи виявився інформатором, за що,

²⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://web.archive.org/web/20141217175947/http://do.gendocs.ru/docs/index-125141.html?page=15>

²⁸ Н. Мизак, М. Федечко Левк Григорій Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. /

редкол.: Г. Яворський та ін. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2010. — Т. 4 :

А — Я (додатковий). — 340 с.

швидше за все був засудженим польським судом на довічне ув'язнення. Згодом, його термін було замінено на 10 років, який відбув у Барчеві. Ще одним з активних діячів був Петро Дорош. Народився 12 липня 1925 року в селі Заліська Воля Яворівського повіту. Навчався в народній школі народного мистецтва в місті Яворова. З 1942 року працював в підпільній сітці пропаганди та підпільних видань на всій території Любачівщини і Ярославщини. Вступив у ряди УПА 1946 року. Того ж року був схоплений польськими солдатами і засуджений до смертної кари, яку пізніше було замінено на довічне ув'язнення. Петро Дорош відбував свій вирок у Штумі. Після звільнення 1956 року, прожив недовге життя. учасник сотні «Залізняка» помер в Раковці²⁹.

Сотня «Залізняка» складалася більше ніж сотні бойових учасників. Кожна історія учасника бойових дій унікальна, оскільки кожен стикнувся зрізною долею. Аналізуючи біографії повстанців, можна помітити наступну картину. Більшість учасників сотні «Месники» загинули під час бойових дій. Велика частина повстанців зникла без вісті. Значно частина бійців була засуджена. Їхні засудження можна поділити на декілька категорій:

- Засуджені на довічне ув'язнення
- Засуджені на довічне ув'язнення (але вирок змінено лише на певний термін)
- Засуджені до смертної кари (але вирок змінено на ув'язнення)
- Засуджено до смертної кари

Траплялися випадки, коли бійцями взагалі вдавалося уникнути репресій і мали шанс вернутися до своїх родини. Проте, і траплялися випадки, коли

²⁹ Архів Закерзоння. — Т. 1: Бастіон і Батурин. УПА та підпільна адміністрація ОУН в Ярославщині, Любачівщині та Томашівщині в рр. 1944—1947: Документи та матеріали / Упорядн.: М. Іваник, М. Бошно; Ред. тому І. Лонкевич. — Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. — 628 с.

учасники куреня «Залізняка» порушували свою військову присягу і зраджували своїх соратників. У більшості випадків на тих осіб чекала також не дуже втішна доля. Польська влада їх засуджувала до смертної кари і неодмінно виконувала свій вирок.

Більшість учасників УПА, які утворювали сотні, не розуміли насправді реальності підпільної діяльності. Будь-яка підпільна діяльність видавалася героїчною. Перші дні в рядах повстанців були дуже вражаючими, оскільки бачили велику кількість озброєних підвідділи. Один з учасників згадує:

«Я, як і багато інших, був на піднесенні й співав собі під ніс, що став паном своєї долі. Був ще молодий і не знав, що таке життя. мріями я літав, немов той орел у широких степах, у піднесених просторах. Не боявся ні ворогів, ні холоду, ні голоду, бо в мене в руках була зброя. А в труднощах та в постійній основі загрози смерти кувалася залізна воля»³⁰.

Однією із завершальних дій сотні «Залізняка» стала акція «Вісла». Полягала в організуванні збройної операції для остаточного розв'язання «українського питання» та придушення повстанської армії. Більше того, уряд вирішив виселити населення з території Закерзоння, оскільки тісно співпрацювали з підпіллям. Головнокомандувачем цієї акції став генерал бригади Стефана Моссора. Під його командуванням організували ще військові округи Кракова і Любліна. Потужність повстанців була мізерною проти польської армії. Військові сили ворогів об'єднували близько 90-100 тисяч солдат. На відміну від повстанської армії, в якій чисельність налічувала 2500 бійців. Більше того, сили ворожих солдатне тільки переважали у кількості, але й і в техніці і транспортуванні. Відповідно повстанці практично не мали жодної можливості на перемогу. Проте, вже

³⁰ Кордан А. Один набій з набійниці. Спомини вояка УПА з куреня «Залізняка». Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. 257 с.

починаючи з 1946 року, підпілля ОУН – УПА вже збиралося до повної конспірації. Уряд «червоної армії» вже знав про це заздалегідь, тому вирішив повністю знищити українські корені. Ситуація ускладнилася із вбивством генерала Свєрчевського.

«Смерть генерала стала підставою до негайного здійснення цього ганебного та злочинного плану, за яким усе українське населення, яке залишилось на Закерзонні, мало бути знищене та асимільоване. Таким чином, після цього можна було б стверджувати, що для нової Польщі питання національних меншин не існує»³¹.

Після цього, на Закерзонні було оголошено воєнний стан, оскільки було сформовано велика кількість ворожих формувань та бойових підрозділів. Доля учасників «Месників» була не дуже втішною. Більшість учасників загинули. Решта попали у полон польської армії.

«Всіх схоплених тоді на території Закерзоння судив спеціальний воєнний трибунал. Він виніс тяжкі вироки – від 10 літ до смертної кари включно. На смерть засуджено та страчено біля 700 молодих українських повстанців, у тому числі біля 40 осіб куреня «Залізняка». Вироки смерті виконані переважно того самого дня»³²

Деякі отруїлися газом, яких відправили в лікарню до Любачева. Одним з славетних командирів сотні «Месники» вистрілив собі в голову. Деякі з командирів були демобілізовані, зокрема Іван Шпонтар. Він переїхав у Словаччину до своєї сестри Анни разом зі своїм охоронцем. Зовсім скоро охоронці переїхали на Захід, а «Залізник» вирішив не емігрувати. Іван

³¹ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником...с.11

³² Там само.

Шпонтас покладав надалі надії на визволення українського народу. Інші командири з'єдналися зі своїми сім'ями за нових умов та обставин.

В 1947 році відбувся повний розпуск українських військових організацій. Всі чоти і криївки викривали одна за одною, одні з тих, хто протримався найдовше були «Месники 2» під проводом «Шума» (Івана Шиманського). Більшість місць, де ховались бійці були викриті зрадниками, які знали місце знаходження усіх криївок, в яких могли перебувати їх колишні побратими.³³³⁴

З цих відомостей, які залишилися ми змогли дізнатися, що ж спонукало людей піти в бій, і можемо побачити, що не кожен розумів свою мету. Також ці історії дають нам можливість усвідомити важливість та складність боротьби за свою ідентичність.

³³ Іваник М., Бошно М. Бастіон і Батурин. Документи і матеріали. – Київ: Видавництво Центр навчальної літератури, 2020. – 626 с.

³⁴ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником...» с.9

Розділ 3. Трагедії сіл Гораєць та Рудки

В попередньому розділі ми змогли розглянути основні персоналії, які були активно задіяні в подіях про, які я буду говорити далі. Для того, щоб краще зрозуміти стосунки поляків і українців, потрібно розібрати кілька конкретних випадків. Тож ми почнемо з того, що переглянемо, бойовий шлях сотні, їх досягнення і перебіг основних подій.

Тож коли німецькі військові відійшли, на теренах Закерзоння активувались українське підпілля. На Холмщині відбувався терор місцевого населення, тож утворюються самооборонні боївки, в яких задіяне місцеве населення³⁵. В 1944 року перед Великоднем сотня «Залізняка» подалася вперше у село Гораєць. Населення села радісно прийняло перши візит сотні. Саме у цей період присвоїли назву «Месники»³⁶. Невідомо чи назвав так головний командувач Іван Шпонтак, чи отримав наказ від вищого командування. Сотня мала постій у селі Гораєць протягом декількох тижнів. Там відбулася перша втрата учасників сотні. Через декілька днів після святкування Великодня, отримали наказ відправлятися у польське село Рудки на відплатну акцію.

«Наказ було виконано – однією ночі ми вигнали населення у польські терени, а село спалити, при чім здобули два скоростріли, якими поляки чинили спротив із костельної вежі. Після акції без жодних втрат подалися у напрямі лісу і там стали на постій»³⁷.

Акція відбулася з причини, що мешканці села Рудки(поляки) змордовали українського націоналіста, пізніше було спіймано і вбито членів

³⁵ В'ятрович В. Український визвольний рух на Закерзонні в 1944-1947 роках ... – С. 184.

³⁶ Кордан А. Один набій з набійниці. Спомини вояка УПА з куреня «Залізняка»...с.66

³⁷ Там само...с.68

сітки ОУН³⁸, завдяки тому, що їх здали мешканці того ж села³⁹. Тож метою було відімстити за побратимів, і відібрати в населення запаси, які в них були за допомогу більшовикам і німцям. В ці запаси також входила зброя, що робило акцію більш потрібною. Мирному населенню була наказано віддати зброю і виказати тих людей, які вбили українця, але вони вирішили піти своїм шляхом і почали відстрілюватися. Тому бійці УПА повинні були зреагувати, внаслідок чого, почали горіти будинки, постраждала велика кількість населення, ці дії спричинили смерть багатьох невинних людей, в тому числі 58 поляків. Також згадується, що на території села перебував польський підпільний відділ, Армія Крайова та бійці самооборони⁴⁰. Та польські дослідники вважають, що всі ці спогади є неправдивими. Зокрема Томаш Рог вважає, що ці вбивства були здійсненні не Армією Крайовою, а угорською армією, і тільки один був вбитий військовими АК⁴¹.

На наступні місяці «Залізник», розпочав вишкіл сотні, щоб вони мали можливість в майбутньому краще відстояти себе та своїх побратимів. В порівнянні з більшовицькими партизанами, упівці жили бідно і загартовували себе, щоб коли вони потраплять в засідку мали можливість вижити.

«Друзі! Вчора ми мали змогу бачити табір і життя большевицьких партизанів. Ніхто не знає, може, і нас не краща доля чекає, тому прошу вас, забувайте про всілякі вигоди. Як партизан, то не пан! Бо, щоб бути партизаном треба вміти собі раду давати...»⁴²

³⁸ Іван Мачай, Адріан Лебедичів, Брати Козії, Партизанськими дорогами... – С. 14

³⁹ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/2013112152718/http://do.gendocs.ru/docs/index-125141.html?page=2>

⁴⁰ Argasiński M. Konspiracja w powiecie lubaczowskim 1939-1947. – Warszawa, 2010. – S. 59

⁴¹ Róg T. „... i zostanie tylko pustynia”... – S. 81-82.

⁴² Кордан А. Один набій з набійниці. Спомини вояка УПА з куреня «Залізника»... с.77

Після цієї події німецькі війська почали нападати на інші поселення, тому сотні «Месники» потрібно було рухатися далі, основним місцем перебування залишилося село Гораєць і сусідній ліс, але також території впливу поширилася і на сусідні ліси, села і загальну місцевість. Та все ж таки найзручнішим місцем було поселення Молодівці, адже воно мало розташування недалеко від основних шляхів. Найчастіше сотня «Залізняка» робила засідки. Вони були несподівані для ворога. Відповідно для сотні були ефективні і без втрат. Траплялися випадки, коли, перебуваючи на іншому пості, учасники сотні мусили одразу ж змінювати своє місце. Це було пов'язано з несподіваними бойовими діями ворогів. Один з учасників згадує:

«Частина большевицьких партизанів проходила через терен, де ми оперували. Наступного дня наш відділ став на постій у присілку Молодівці. Близько десятої години ранку чуємо постріли у селі Гораєць. Наша розвідка доносить, що в село ввірвалось понад дві сотні большевицьких партизанів, які грабують і вбивають людей. «Залізняка» не знаючи точного напрямку руху большевиків, вирішив влаштувати чотири засідки – вислати по чоті в чотири місця, через які вони могли б проходити»⁴³.

Після цього випадку, учасники сотні повинні були тікати і міняти своє місце положення. На наступний день, від селян тільки було й чути про розмови більшовиків, які напали на поселення, що вони змогли розстріляти багатьох «рібят», що свідчило про переважні втрати в цій битві. Цей факт залишав за собою лише сумні висновки.

Пізніше починають утворюватися різні сотні, відбувається поділ на «Месники 1,2,3,4», кожна чота отримує свого командира, і вже під їх проводом ідуть в наступні бої. В русі всього дійства відбувається

⁴³ Козак А. Один набій з набійниці. Спомини вояка УПА з куреня «Залізняка»...с.73

різноманітна кількість подій, перехід кордонів, утворення засідок, переможні бої. Проводилось також багато антипольських акцій, в яких є численні кількості жертв, в тому числі мирне населення. Поляки починають тікати з своїх домів, адже бачать загрозу своєму життю. Думки щодо того чому відбувались вбивства поляків трішки різняться, частина науковців вважає це ліквідацією польського населення, а інші дивлячись на кількість вбитих вбачають залякування, щоб ті не розказували про упівців, також однією з версій є помста за антиукраїнську діяльність. Та ми можемо простежити, що захист українського населення завжди був пріоритетним. З спогадів учасників «Сотні Залізняка» ми бачимо, що всяке добро яке було добуто в бою зазвичай віддавали сусіднім селам з українським населенням⁴⁴. Попри всі успіхи також було багато негативного. Часто траплялися ситуації в яких солдатів було викрито та видано російським більшовикам (НКВДістам), вони були затримані, витримували різного виду каторги. Після більша частина «Месників» проходить урочисту посвяту в воїни УПА. Після цього настає один з найважчих моментів – це період пацифікації. В цей час розпочинаються напади на поселення людей вбивають великими групами, поселеннями.⁴⁵ Найважчі роки для воїнів УПА були 1945-1946, вони були насичені на події, саме в цей час відбулося багато переломних моментів, які дали відлуння в майбутніх діях.

Одна з таких подій була в селі Гораєць, яке вже було згадано вище. Тож в 1945 році весною, відбувся один з найжорстокіших нападів, який тепер історики називають Різня в Горайці, ця подія є задокументована в історіографії, як українські так і польські. Метою акції з сторони поляків, було ніби то винищити Українську Повстанську Армію, яка на той час за їх

⁴⁴ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником». – Дрогобич, 1997. – С. 14

⁴⁵ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником...» с.2

даними перебувала там. Але з озброєного населення там перебувала хіба українська самооборона. За твердженнями військові насправді знали, що на цей час на території села не було жодного військового, тож вони почали напад. В ході битви вони вбивали цивільне населення, грабували будинки і палили все на своєму шляху. Так в ході нападу, багато людей просто згорали живцем. Дії військових навіть були підтримані і супроводженні польським населенням, вони разом грабували території.⁴⁶ За рахунок чого поповнили свої запаси. За даними українських історіографів загинуло більше 150 людей, з них 42 жінки, 32 дитини, найменшому мешканцю було всього лиш шість місяців, а найстаршому трішки більше 80(див. додаток 2)⁴⁷. Село повністю згоріло. А переможці отримали свою помсту.

Та розглянемо цю подію більш детально. В 1944 році територія с. Гораєць та ближніх сіл є небезпечною для перебування, адже часто відбуваються пограбування населення з сторони німецької армії⁴⁸, радянської партизанки та озброєні поляки⁴⁹. Переміщення для сотні є важливим, тож вони за наказом УПА переходять в лісові масиви, та перебувають на теренах сучасної Жовківщини⁵⁰. Сотня поповнилась за рік великою кількістю добровольців⁵¹. Відбулася певна реорганізація військових сил. Тож в січні 1945-го, місцева поліція пограбувала і вбила 7 мешканців з села Гораєць⁵², тому розпочинається акція відплати з сторони УПА.

⁴⁶ Гронек Б., Кокін С., Кулаковський П. *Поляки і українці між двома тоталітарними системами. 1942–1945*. – Варшава; Київ: Архів Міністерства внутрішніх справ і Адміністрації Республіки Польща. Державний архів Служби безпеки України, ч.1, 2005. – 1512 с.

⁴⁷ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником»...с.3

⁴⁸ Партизанськими дорогами...– С. 15

⁴⁹ Бастіон і Батурин. УПА та підпільна адміністрація ОУН в Ярославщині... – С. 460

⁵⁰ Партизанськими дорогами... – С. 9, 16.

⁵¹ Бастіон і Батурин. УПА та підпільна адміністрація ОУН в Ярославщині... – С. 409

⁵² Róg T. „... i zostanie tylko pustynia”... – S. 109. Хотилубі, Новому Люблинці, колонії Малків, Дубці проведено групові вбивства

Посилюються знову антиукраїнські акції, які відбуваються у відповідь антипольським акція УПА.

Однією з основних сил польської сторони є Внутрішнє військо(ВВ), на базі якого було створено Самостійний операційний батальйон(СОБ)⁵³, командиром цього батальйону був підполковник Станіслав Шопінський⁵⁴. Основна ціль батальйону – ліквідація УПА на теренах Любачівщини⁵⁵.

СОБ на початку своєї діяльності, батальйон потрапив в засідку, яка була організована упівцями, а саме сотнею «Шума», як наслідок загинули кілька членів СОБ. Та це не завадило учасникам батальйону здійснити заплановане. В результаті їхньої акції було спалено багато будинків, загинула 85 українців. Тож загони «Месників» розпочали свої відплатні акції, в яких в основному знищують станиці. Тож польсько-українські стосунки загострювались, протистояння переростало в жорстокі битви, адже відбувались постійні відплати з двох сторін. При цьому дуже страждало місцеве населення, як поляків так і українців, адже їх грабували, палили, вбивали.

До прикладу на початку квітня відбулися вбивства з боку УПА і ВВ. Українські повстанці вбили членів станиці в Хотилюбі, у відповідь було спалено декілька українських господарств⁵⁶. До кінця квітня відбувається ще кілька акцій відплати. Та ситуація змінюється в травні, коли через Посяння повертались частини Червоної Армії.

Командири різних сотень влаштовували різні каральні акції, відплату, за те, що було зроблено їм. Ці битви більше нагадували гру, в яких страждало

⁵³ Kister A. Pretorianie. Polski Samodzielny Batalion Specjalny i Wojska Wewnętrzne 18.X.1943 – 26.III.1945. – Warszawa, 2010. – S. 130-132, 152-155.

⁵⁴ Jaworski M. Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1945-1965. – Warszawa, 1984. – S. 25-222, 266-268.

⁵⁵ Пйотровскі М. Пам'яті польських і українських мешканців села Гораець

⁵⁶ Róg T. „... i zostanie tylko pustynia”... – S. 114.

мирне населення, яке навіть не підозрювало, які це може мати наслідки, тому в травні 1945 відбуваються перемовини, де підписано договір між Армією крайовою та представники українських підпільних організацій:

1. Юрій Лопатинський, «Шейк» – представник УГВР (Українська Головна Визвольна Рада).
2. Сергій Мартинюк, «Граб» – представник ОУН-УПА.
3. Микола Н., «Корнійчук» – референт організаційний Другої Округи ОУН-УПА.
4. Капітан Мар'ян Голембйовський, «Стер» – начальник Замостьської Округи Делегатури Збройних Сил польського підпілля.
5. Капітан Ян Туровскі, «Норберт» – командир Збройних формувань того ж підпілля на Томашівщині.
6. Капітан «Туря» – заступник «Стера», та ще п'ять офіцерів польського збройного підпілля.⁵⁷

Основною метою переговорів було встановити правила для військових, щоб вони разом змогли протистояти комуністичним структурам та різним підрозділам. В умови входило не починати сутичок чи будь-яких бойових дій доти поки не подолають спільного ворога, не забирати провіант в мирного населення(українці в поляків, а поляки в українців), встановити точки зв'язку для майбутньої співпраці.⁵⁸

Та цю співпрацю не брало до уваги управління «НСЗ», тому вони продовжували тероризувати українське населення. В травні 1946 року після перемовин, бійці УПА направлялися в село Рудки, де вже перебувала одна чота, але в цьому ж селі був командир польського «НСЗ», який мав свої плани на розправу з ворогом. Тому того дня українські війська зазнали

⁵⁷ Партизанськими дорогами з командиром «Залізнякам...с.3

⁵⁸ Партизанськими дорогами... – С. 35.

поразки від нападу поляків. Ті скористалися моментом несподіванки і напали на упівців. Ті не змогли відбити атаку, і в наслідку постраждали не лише бійці а й мирне населення, яке при тому було, ще й пограбоване. Та одним з основних моментів цього дійства відбувся факт зради поляків, які порушили домовленість застосувавши спеціальний знак, і тим самим підставили військових, перейшовши на сторону «НСЗ».⁵⁹

Завершальним етапом діяльності сотні стала організована польською владою операція «Вісла». Полягала в організуванні збройної операції для остаточного розв'язання «українського питання» та придушення повстанської армії. Більше того, уряд вирішив виселити населення з території Закерзоння, оскільки тісно співпрацювали з підпіллям. Головнокомандувачем цієї акції став генерал бригади Стефана Моссора. Під його командуванням організували ще військові округи Кракова і Любліна. Потужність повстанців була мізерною проти польської армії. Військові сили ворогів об'єднували близько 90-100 тисяч солдат. На відміну від повстанської армії, в якій чисельність налічувала 2500 бійців. Більше того, сили ворожих солдатне тільки переважали у кількості, але й і в техніці і транспортуванні. Відповідно повстанці практично не мали жодної можливості на перемогу. Проте, вже починаючи з 1946 року, підпілля ОУН – УПА вже збиралося до повної конспірації. Уряд «червоної армії» вже знав про це заздалегідь, тому вирішив повністю знищити українські корені. Ситуація ускладнилася із вбивством генерала Свєрчевського.

«Смерть генерала стала підставою до негайного здійснення цього ганебного та злочинного плану, за яким усе українське населення, яке залишилось на Закерзонні, мало бути знищене та асимільоване. Таким чином, після цього можна було б стверджувати, що для нової Польщі питання

⁵⁹ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником...» с.3

національних меншин не існує»⁶⁰. Після цього, на Закарпатті було оголошено воєнний стан, оскільки було сформовано велика кількість ворожих формувань та бойових підрозділів. Доля учасників «Месників» була не дуже втішною. Більшість учасників загинули. Решта попали у полон польської армії. *«Всіх схоплених тоді на території Закарпаття судив спеціальний воєнний трибунал. Він виніс тяжкі вироки – від 10 літ до смертної кари включно. На смерть засуджено та страчено біля 700 молодих українських повстанців, у тому числі біля 40 осіб куреня «Залізняка». Вироки смерті виконані переважно того самого дня»*⁶¹

В 1947 році відбувся повний розпуск українських військових організацій. Всі чоти і криївки викривали одна за одною, одні з тих, хто протримався найдовше були «Месники 2» під проводом «Шума» (Івана Шиманського). Більшість місць, де ховались бійці були викриті зрадниками, які знали місце знаходження усіх криївок, в яких могли перебувати їх колишні побратими.⁶²⁶³

Боротьба також тривала в моменти переселення, адже боївки УПА активно захищали народ та намагались протистояти владі. Відбувались певні акції помсти, та вони були спрямовані проти конкретних осіб а не проти мирного населення⁶⁴.

Активна боротьба УПА була скомпрометована, тож сотні почали зменшуватись адже не було вже підтримки збоку населення. Це відбулося наслідок переселення до УРСР і різних акцій по знищенню населення.

⁶⁰ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником...с.11

⁶¹ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником...с.3.

⁶² Іваник М., Бошно М. Бастіон і Батурин. Документи і матеріали. – Київ: Видавництво Центр навчальної літератури, 2020. – 626 с.

⁶³ Партизанськими дорогами з командиром «Залізником...с.9

⁶⁴ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Shevtsiv_Andrii/Borotba_UPA_prot_y_deportatsii_ukraintsiv_iz_Polschi_do_URSР_v_1944_1946_rokakh.pdf?PHPSESSID=3ce6291c48f278622a4b6a16ed18ea13

Грабунки та напади на населення продовжувались. Кількість бійців постійно зменшувалась, допоки більшість не було розформовано, та учасники почали емігрувати. Тож вже за рік УПА не становило такої загрози для влади, бо їх чисельність зменшилась в рази. Не відбувалось ніяких нападів чи грабунків, а навпаки всі переховувались.

Розділ 4. Історична пам'ять

Основна мета моєї праці є розглянути саме пам'ять про події, які є трагічними для обох сторін. Інформація про трагедії є подана в різних форматах з польської та української сторін, як в історіографії так і на прикладі простих людей, які пережили ці події.

Одразу після трагедії на територіях Закерзоння та Любачівщини відбулися примусові переселення на територію УРСР, відповідно кількість українського населення зменшилась в рази, доглядати за територією та цвинтарями не було кому, тож на довгий період часу було забутою про ці території. Та в сучасній Україні почались відновлення цієї пам'яті, тож зараз ми маємо можливість досліджувати історію цих територій. Також поляки приділяють увагу цьому питанню. Події трагедії, хоч і залишаються дискусійними, та при певних дослідженнях кожен може зробити свої висновки.

Хоча на сьогоднішній день так і не опрацьована велика кількість джерельних матеріалів, і ми не можемо з впевненістю сказати що відбулось. Та це дає поштовх новим дослідникам розвиватись саме в сфері української історії, та розкривати нові сторони історії, яка є для нас під питанням.

Як вже було згадано раніше, села, які описані в цій роботі знаходяться на території сучасної Польщі, отже питання документації та вшанування є важливим з обох сторін. Щодо польської сторони, то ми бачимо ґрунтовні праці Гжеґоша Мотика⁶⁵ та Тамаша Роґа, які є одними з найбільш популярних істориків в цій темі, та в цілому мають багато працю щодо цих

⁶⁵ Габілітований доктор гуманітарних наук, професор, дослідник історії українсько-польського протистояння середини 1940-х років, з 2011 року — член ради Інституту національної пам'яті Польщі. Дотримується теорії геноциду поляків під час Волинської трагедії.

територій. Є загальні історичні праці, які розкривають проблематику цього періоду та територій та вже не так ґрунтовно, щоб оглянути суть проблеми та важливості. Та все ж є спогади і в великих монографіях про історію Польщі, та польсько-українські відносини.

В українські історіографії велика роботу зробили Ігор Галагіда⁶⁶ та Володимир В'ятрович⁶⁷. В роботах І. Галагіди більше розкрито саме сторону відносин між народами, в основному він вивчає українські меншини у Польщі. В працях В'ятровича більше показано сторону ОУН та УПА, якщо не читати інші джерела то ми не будемо бачити проблематики нашої історії. При прочитанні, його роботи є зрозумілим що він хоче більше виправдати українську сторону, та його роботи часто піддаються критиці, щодо не об'єктивності. Та з позитивного, ми бачимо розвиток напрямку у вивченні різних сторін нашої історії, та утворення дискусій щодо цікавих питань.

Одна з важливих робіт, яка була зроблена щодо територій села Гораєць є зроблена студентами УКУ, які їздили з експедиціями на відновлення українських поховань на території Польщі, зокрема на хуторі Гораєць⁶⁸. Учасники згадують, що польська влада позитивно ставилась до таких дій. В українців побутує стереотип, що лише інші країни піклуються про свою історію в той час, як українці не хочуть берегти своєї. Та тут ми можемо побачити, що це не є правдою, та відбуваються відновлення важливих історичних пам'яток, зокрема не за рахунок інших держав. За розповідями учасників ми також дізнаємось, що довгий час хутір був спустошеним, поки ним не зацікавився місцевий підприємець, який побудував готельний комплекс, та проводить на його територіях фестивалі. В ході експедиції

⁶⁶ Польський історик українського походження, науковий працівник польського Інституту національної пам'яті в Гданську, професор на історичному факультеті Гданського університету.

⁶⁷ Український науковець-історик, публіцист, дослідник історії визвольного руху, громадський діяч. Доктор філософії. Голова Українського інституту національної пам'яті

⁶⁸ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.polukr.net/uk/blog/2018/07/gorajec/>

учасники також спілкувались з місцевим населенням, яке позитивно ставиться до таких дій. Один із цікавих моментів для мене був спогад жінки, яка була переселена сюди в хату українців, тож з цього ми можемо зробити висновки, що про ці події пам'ятають. Великий внесок в збереження цвинтарів та пам'яток робить й польська організація «Магурич», яка вже відреставрувала сотні українських кладовищ. До відновлення цих кладовищ також доєднуються нащадки колишніх переселенців, які в такий спосіб шанують пам'ять своїх предків.

Щодо товариства «Магурич», то вони заявляють про себе, як про аполітичну організацію, в плані польсько-українських стосунків. Про свою діяльність розвідають

«Наша ціль це об'єднувати, адже мета товариства «Магурич» це займатись ремонтом цвинтарів, придорожніх хрестів, чи інших сакральних об'єктів, які внаслідок різних історичних подій втратили своїх опікунів. Тому ми займаємось не лише українськими цвинтарями на території Польщі, а також і єврейськими та німецькими. Ми також проводили ремонт польських цвинтарів поза межами Польщі. Проте ми не будемо проводити ремонт чи відновлення польських цвинтарів на території Польщі, оскільки є офіційні закріплені за ними державою організації чи відомства, які ними опікуються.»⁶⁹

В такий спосіб вони показують свою позицію щодо співпраці та допомоги в різних питаннях, а особливо спільного спадку.

В селі Гораєць у 2010 році відбулося відкриття пам'ятника загиблим у трагедії, де подано список жителів які загинули⁷⁰.

⁶⁹ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zahidfront.com.ua/news/Tovarisstvo-Maurich-u-Pomoryanax-ukranski-ta-polski-volonteri-vidnovlyuyut-spilnu-kulturnu-spadshhinu.html>

⁷⁰ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.138539466187739.12262.137550096286676>

Подія в фейсбуці підписана наступним чином:

«Odślonięcie pomnika w Gorajcu

pomnik poświęcony ludności Gorajca zamordowanej przez Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego» - «Відкриття пам'ятника в Горайці
пам'ятник, присвячений горайчанам, убитим Корпусом внутрішньої безпеки»

Кількість та списки вбитих можна знайти у різних спогадах та статтях одним із таких є Бородач Василь, який зібрав велику кількість імен та вік загиблих(див. додаток 2).

Одним із найбільших джерел для мене стали спогади сучасників того періоду. Тут можна розділити на дві групи учасники бойових дій та люди яким вдалось вижити.

Розпочну з праць саме учасників, з їх спогадів ми можемо побачити перебіг подій, дати та кількість учасників. Також ми бачимо, які були вказівки, та чи хотіли упівці вбивати поляків, з цих спогадів ми можемо проаналізувати створити картину тогочасних подій, щоб співставити з іншими документами. Також важливими є імена які згадані в цих текстах, адже так ми можемо дізнатись про людей, яких ми повинні пам'ятати та вшановувати. Також важливим пунктом з цих документів є карти, за допомогою яких, ми можемо побачити чи справді військові були на тих чи інших територіях. До прикладу карта рейдів та боїв, сотні залізняка, яка створена за описами учасників бойових подій(див. додаток 4). Для збереження пам'яті з цих документів ми також дізнаємось про творчість повстанців, те як вони розважались, та як творчість репрезентувала їх ставлення до влади або ситуації в якій вони були:

«Сталінська демократія

Чи чули ви, люди добрі,

Таку чудасію?
Десь на сході народилась
Фальш-демократія!
І в Англії, в Америці
Бувають вибори,
Парляменти, депутати,
І партійні спори.
Дискутують, голосують,
Пишуть, вибирають,
Часом навіть кулаками
У сварках махають.
Однак босо там не ходять,
І не голодують,
Ніхто людей за думки їх
Не б'є, не мордує.
Кожний може, що захоче,
Собі говорити,
І писати, вибирати,
Вірити, любити.
Кожний має своє право
Бути чоловіком.

*Потом серця, думки, слова
Вільним перед світом.
В нас на сході все інакше,
В нас „демократія“,
І ще в світі не бувала
Така чудасія.
У нас в Кремлі - ясне сонце,
Батько всіх народів,
А ми в нього - німі слуги,
Колгоспники голі.
У нас також голосують
Усі добровільно,
Працювати по шістнадцять
Й двадцять годин денно.
Добровільно всі працюєм,
Добровільно - гнемся.
Добровільно - голодуєм,
І на той світ премся.
Добровільно йдем на Сибір,
Соловки і в тундри,
Добровільно йдем в концлагри,*

У військо і тюрми.

Усі люди добровільно

Усе вповняють,

Самі собі добровільно

Пути накладають.

От така то, люди добрі,

В нас демократія,

На червоно мальована

Московська тиранія.»

Така творчість чітко показує нам, які цінності були в лавах сотні «Залізняка», та що цінувалось найбільше.

Коли ж ми говоримо про спогади мешканців села. На сайті «Vox-populi-history»⁷¹ за пошуковим запитом ми можемо знайти різні спогади про життя в селі Гораєць, як врятувались люди в цей період, що допомагало рятуватись від голоду. Також знову важливим є списки імен, які називають колишні мешканці села. Завдяки цим спогадам, ми можемо вшанувати людей, які загинули за свою позицію. Також створення сайтів з різними інтерв'ю та збірками вказує на те, що для людей є важливо пам'ятати про свою історію та, знати, що відбулося з їхніми предками. Тож відомості про їх життя та загибель друзів є важливими для вивчення історії.

Великим джерелом інформації також є архіви, частина з них недоступна у відкритому доступі, та для вивчення питання збереглося багато архівних документів над якими потрібно працювати та розкривати питання територій Любачівщини. Та все ж є велика частина архівів в відкритому

⁷¹ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sites.google.com/vox-populi.com.ua/vox-populi-history>

доступі. До прикладу архіви Закерзоння⁷², або ж архіви УПА, які є у великій кількості, поділені на томи по територіях та угрупованнях. Ці архіви допомагають нам зрозуміти, що діяльність УПА була зосереджена саме на захисті українського населення. На основі архівних даних ми маємо розкрито багато питань. Та велика кількість праць є популярними, і написані на потреби суспільства. Тому часто такі праці не мають доброго критичного аналізу та не розкривають нам усіх питань так, як треба.

Часто такі праці є орієнтовані на читача, який не орієнтується в історії, тому легко сприймає на віру все що написано автором. Недостатньо розкриті праці, які зосереджені на вибілюванні історії України стають проблемними, адже люди тоді починають вірити в святість свого народу, та не вирішувати його проблеми.

Такий спосіб написання історії часто використовує росія, і ми можемо побачити, як негативно це впливає на бачення свого народу в світі. Ідеалізація негативно сприяє на сприйняття себе в цьому світі. Тому наша історична пам'ять повинна бути відділеною від нашої суб'єктивної думки, та показувати реальні події. Нам потрібно усвідомити себе, як народ який розвивається, але, якщо ми не можемо усвідомити свої помилки, то це не є можливим. Історична пам'ять є дуже важливою не тільки в плані вшанування людей, але є важливою для того, щоб не повторювати колишні помилки.

⁷² Архів Закерзоння. — Т. 1: Бастіон і Батурин. УПА та підпільна адміністрація ОУН в Ярославщині, Любачівщині та Томашівщині в рр. 1944—1947: Документи та матеріали / Упорядн.: М. Іваник, М. Бошно; Ред. тому І. Лонкевич. — Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. — 628 с.

Висновки

Приклад села. Гораець показує нам, якими різними можуть бути відносини на різних рівнях між народами. До Другої світової війни в селі переважало саме українське населення. Протягом довгого періоду мешканці села жили мирно та не мали суперечок. Ми бачимо природній розвиток, де збільшується кількість населення, виростають потреби села, будуються церкви та школи. Разом із цим громада усвідомлює свою національну свідомість до якоїсь із груп. Тут ми бачимо конкретні впливи, адже до розвитку долучаються організації, які мали ту чи іншу приналежність. Так на території села Гораець утворено молодіжне товариство «Сокіл». Також церква відіграє важливу роль в розвитку села. Греко-католицька церква, є одним із важливих чинників розвитку національної ідентифікації. Через те, що довгий час ми ділили людей саме по конфесійній приналежності. Тому наявність греко-католицької церкви в селі є ще одним вагомим показником на те, що там жили українці.

В період Другої світової війни ми бачимо проблему, яка з'являється на фоні бажання кожної з груп бути незалежними та розвиватись своєму руслі. Такий сценарій не був вигідним для СРСР, тут втручається тогочасна радянська влада, яка починає примусові переселення, які ще більше, провокують українців на те, щоб працювати в підпіллі. Польський народ вбачає в цьому загрози, починаються протистояння один проти одного, це призводить до великих втрат, та винищення мирного населення.

Також постійні проблеми з землею, які були спричинені владою окупаційних режимів, які не давали можливості для посадки та оброблення землі. Постійна нестача земельних ділянок, яка тягнула за собою безліч інших конфліктів. В цілому окупація владою СРСР дуже негативно вплинула

на розвиток земель. Примусові переселення не залишали людей, які могли би працювати на своїй землі. Тому довгий час після війни польсько-українські стосунки були напруженими, та не було певного розвитку в цьому плані. Та переусвідомлення свого історичного минулого та сприйняття своїх проблем дозволяє нам рухатись далі. Домовленості між СРСР та Польською Народною Республікою не призвели до хороших змін, навпаки поляки, які переселялись в українські будинки не мали великого бажання там жити. В них було більше страху щодо діяльності УПА на цих територіях, та ті поляки, які перебирались вже були з іншим менталітетом, там більш впевненою позицією в своїй національній свідомості, що було позитивним для уряду ПНР.

Після дій СБВ в селі Гораєць, населення села змінилось остаточно, розвиток сільсько-господарської промисловості пішов на спад, тому розвиток території в цілому призупинився, і саме село було спустошеним.

Тож на прикладі цієї трагедії ми бачимо як впливало бачення влади на те, як думало місцеве населення. Гострих конфліктів не було доти поки польські військові не втрутились в життя мирного народу. Пам'ять про ці події є різною. З обох сторін, ми можемо простежити, як польські історики звинувачують УПА в без підставних нападах, та виправдовують свою сторону. Те ж саме відбувається з сторони українців. Та в будь якому випадку кожна історія дає нам зрозуміти, те що це є трагічною сторінкою в нашій історії. Те, що зараз відбувається в Україні дає нам певні уявлення про страждання людей в цей період. І наскільки жорстокими є ті люди, які не думають про мирне населення.

Прикордонні міста часто є темою суперечок, чиї вони повинні бути, та сучасне право визнає кордони суверенних держав, які ніхто не має права порушувати, які би не були попередні умови розвитку. Війна яку ми маємо з

росією зараз є проблемою для багатьох країн, які колись були в складі СРСР. Такий об'єднавчий чинник, як негативні спогади про окупацію є зараз тим, що допомагає нам не звертати увагу на колишні непорозуміння, та подивитись на свою історію новими очима. Приклад цих трагедій є болючим, та з іншого боку дає зрозуміти, що наш народ є сильним та зможе пережити ті проблеми, які спіткають нас зараз.

Також ми краще усвідомлюємо, як важливо пам'ятати про свою культуру та вивчати історію свого народу. Що багато чинників впливають на утворення національності, тож релігія, мова культура можуть мати політичний вплив. Історія села Гораєць ще не є достатньо досліджена, та це є приводом для істориків більше заглиблюватись в свою історію, вивчати та поширювати її.

Ще нам вдалось дослідити те, що трагедія сіл Гораєць та Рудки є однією з тих каральних акцій в якій активну участь брали дві сторони. Після цих подій відносини між українцями та поляками стали більш напруженими. Влада безпосередньо мала вплив на те, як бачать ситуацію їх народ. З цієї роботи ми також можемо зрозуміти, що незважаючи на час, люди не забувають свою історію та своє коріння. Те, як народ піклується про своє історичне надбання, вказує, що він вартий свого майбутнього. Та все, ще потрібно працювати над усвідомленням всіх подій, не ідеалізуючи себе в них.

Історія відносин між Польщею та Україною є доволі тривалою, тут була, як і спільна боротьба проти єдиного ворога, так і один проти одного. Такі події впливають на сприйняття представників обох країн до протилежної сторони. Трагічні події, які є описані в цій роботі є доволі близькими та викликають болючі спогади. Історія створює не лише уявлення про інший народ, але й безліч міфів та символів, які впливають на нашу ідентичність. Через тривалий зв'язок двох держав, ми маємо багато

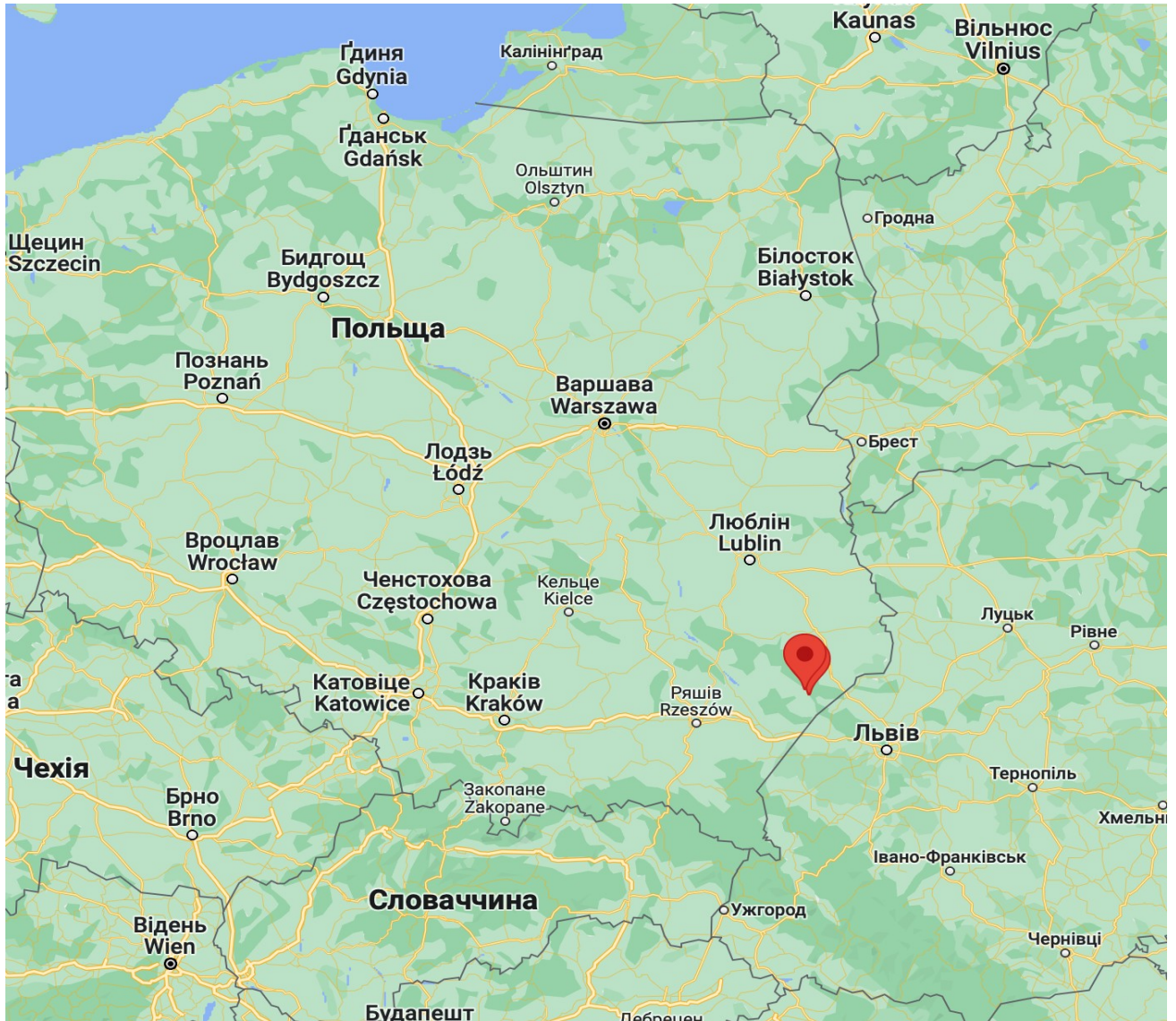
об'єднувачих факторів, до прикладу схожість мови або культурних надбань. Та все ж питання релігії, права та набування свого іміджу в світі суттєво різняться, бо території часто бували під впливами різних держав.

Україна та Польща зараз мають взаємовигідні стосунки, які сприяють розвитку обох держав. Спільними зусиллями вдається вдосконалити стратегічні питання, досягнення певного міжнаціонального примирення, вирішення конфліктів, які впливали на розвиток відносин. Також співпраця яка іде на розвиток культурного збагачення, адже в цій роботі ми не одноразово згадували, як українська спільнота розкриває історію та вшановує її спільно з польською стороною. Також на сьогоднішній день ми бачимо вплив цього розвитку на прикладі допомоги Польщі в війні України проти росії.

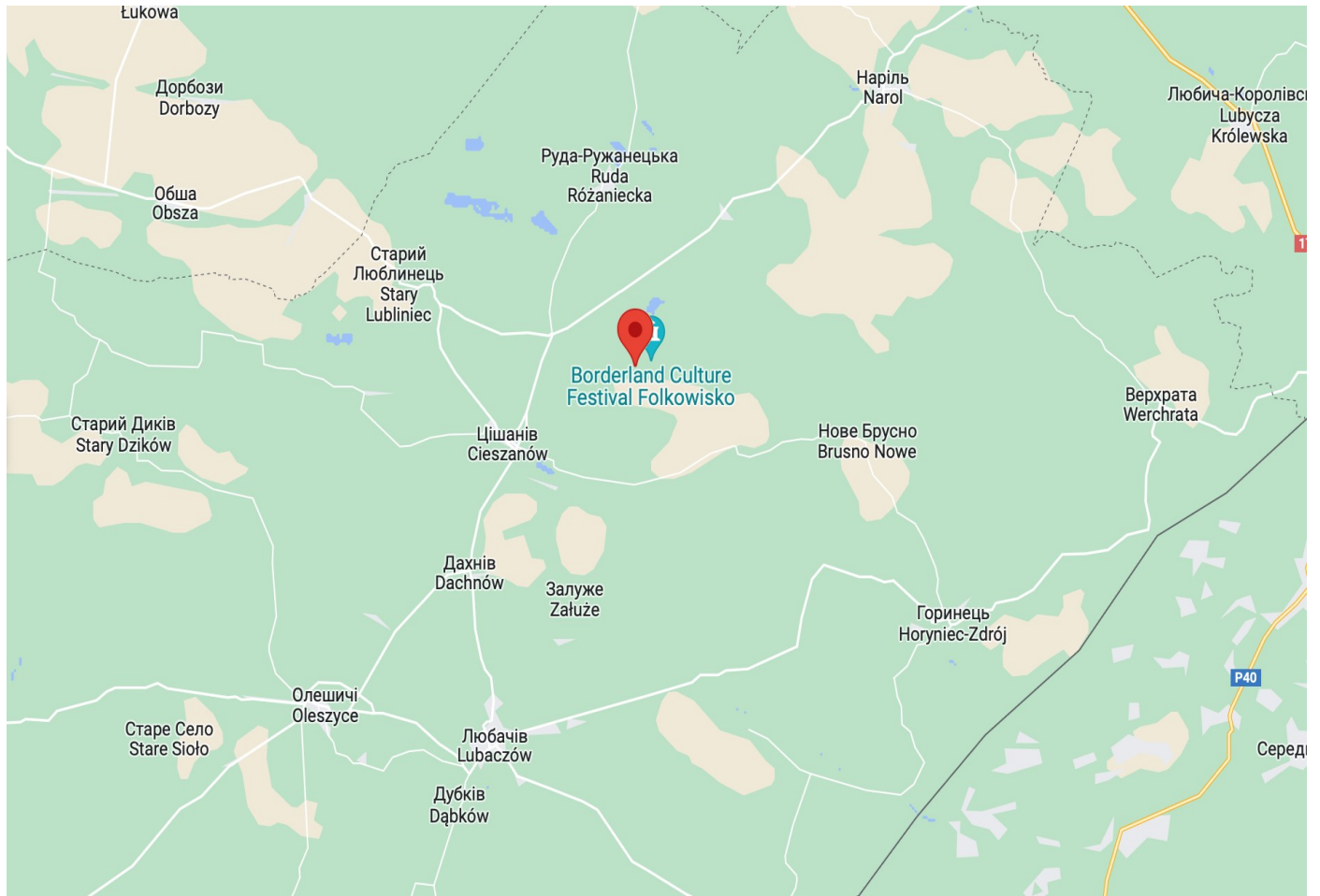
Усі фактори які були згадані вище підтверджують, те що вивчення польсько-українських стосунків є важливим та актуальним на сьогодні. Та спільна історія є одним із найважливіших факторів розвитку.

Додатки

1. Місцезнаходження с. Гораєць

⁷³ GoogleMaps

2. Список людей, які загинули в с. Гораєць

Дмитро Гах – 35 р., Гриць Колега – 40 р., Іван Лашин – 29 р., Петро Козій – 68 р., дир. Гриць Лебедович – 74 р., Гриць Гах – 26 р., Іван Войтович – 68 р., Анна Войтович – 61 р., Параня Гах – 70 р., Єва Гах – 24 р., Андрій Козій – 52 р., Анна Ребізант – 40 р., Анастасія Кушіль – 46 р., Катерина Абрамик – 51 р., Анна Абрамик – 14 р., Ілько Абрамик – 43 р., Федько Абрамик – 39 р., Параня Колосівська – 32 р., Марія Колосівська – 13 р., Микола Михайлів – 31 р., Параня Михайлів – 26 р., Параня Крупська – 41 р., Катерина Ребізант – 29 р., Іван Колосівський – 60 р., Гриць Сигловий – 19 р., Іван Грицик – 40 р., Анастасія Грицик – 65 р., Анастасія Гах – 27 р., Степан Когут – 45 р., Анна Кордупель – 50 р., Петро Кордупель – 49 р., Іван Мельник – 12 р., Гриць Грицик – 52 р., Єва Грицик – 48 р., Славко Грицик – 9 р., Степан Лашин – 72 р., Анастасія Лашин – 68 р., Анастасія Воробель – 35 р., Гриць Воробель – 41 р., Єва Курій – 3 р., Марія Куріль – 20 р., Марія Лебедович – 22 р., Богдан Лебедович – 5-ти тижневе немовля, Параня Кобак – 48 р., Марія Кобак – 6 р., Василь Лебедович – 69 р., Іван Сигловий – 57 р., Анастасія Борівець – 14 р., Володимир Борівець – 5 р., Михайло Борівець – 62 р., Іван Борівець – 26 р., Лесь Бумбар – 44 р., Анна Кордупель – 57 р., Олесь Абрамик – 43 р., Степан Терех – 70 р., Юрко Франківський – 43 р., Іван Франківський – 13 р., Роман Томків – 23 р., Федір Воробель – 60 р., Михайло Бумбар – 62 р., Андрій Бумбар – 59 р., Іван Тимець – 53 р., Іван Сигловий – 56 р., Юрко Воробель – 40 р., Іван Білий – 47 р., Юрко Кордупель – 34 р., Марко Кушка – 40 р., Микола Качор – 38 р., Марія Борківська – 23 р., Славко Борківський – 3 р., Ольга Борківська – немовля 6-ти місяців, Іван Тимець – 50 р., Гриць Сигловий – 18 р., Марія Козій – 6 р., Анастасія Козій – 61 р., Василь Козій – 31 р., Катерина Козій – 5 р., Федір Козій – 17 р., Параня Козій – 26 р., Іван Круцько – 60 р., Гриць Лашин – 33 р., Славко Лашин – 14-ти місячне немовля, Анна Лашин – 47 р., Анна Кобак – 48 р.⁷⁴

⁷⁴ Трагедія села Гораєць (автор: Бородач Василь) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://sites.google.com/a/vox-populi.com.ua/newspaper/rubriki/istoria/lubacivsin/tragediaselagoraecavtorborodacvasil>

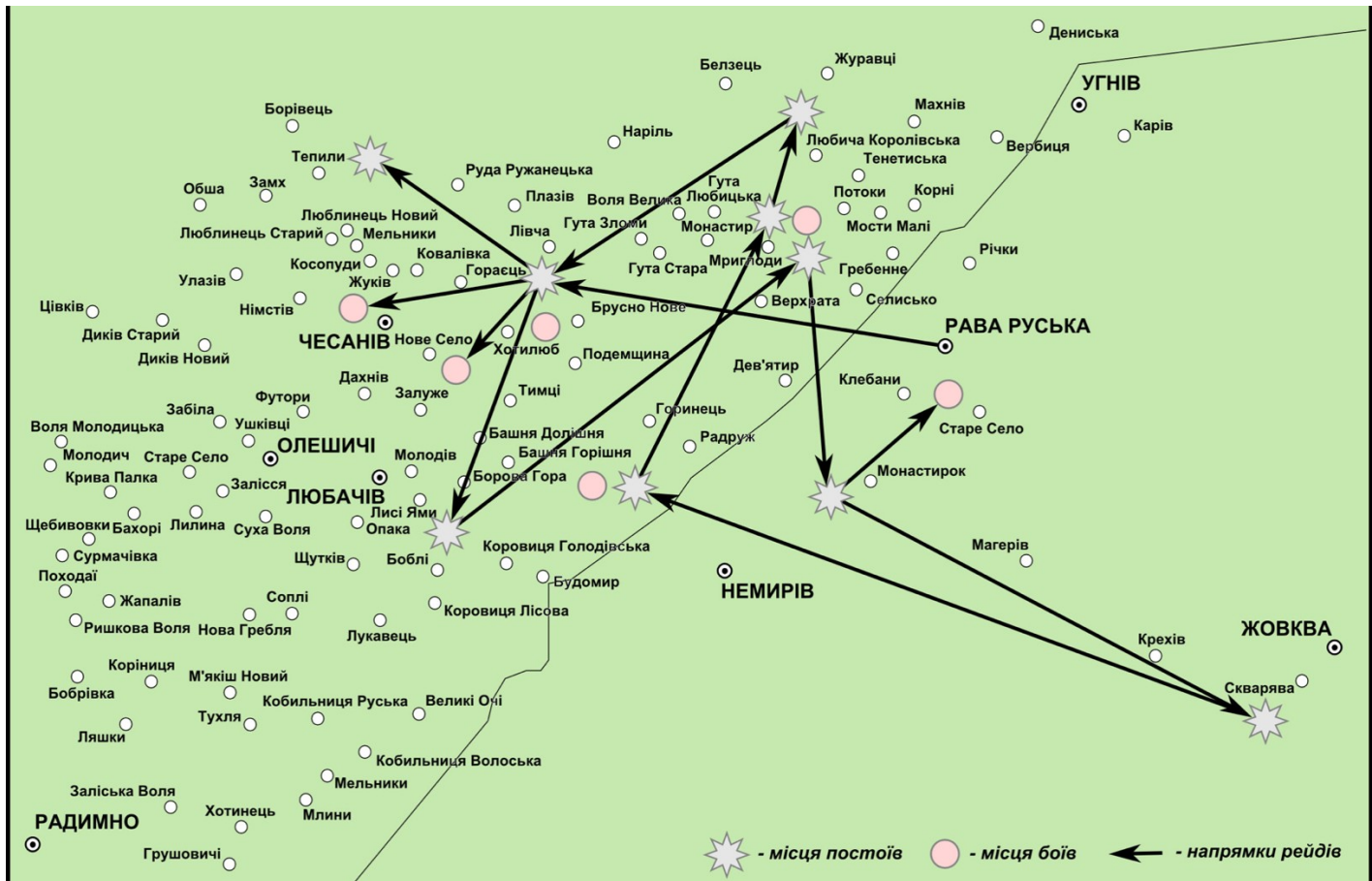
3. Список учасників сотні «Залізняка»⁷⁵

№	Псевдо, ПБ	Час на посаді	Звання
1	«Залізник» Іван Шпонтан	03.1944— 11.1944	командир
2	«Бойко», Ухань Михайло	03.1944— 11.1944	бунчужний
3	«Деркач»	03.1944— 11.1944	політвиховник
4	«Скала» Горечний Володимир	03.1944— 11.1944	булавний
5	«Ялівець» Ялоха Іван	03.1944— 11.1944	стрілець, жандарм
6	«Війт», Вальницький Іван	03.1944— 11.1944	санітар
7	«Бич», Чорній Василь	03.1944— 11.1944	чотовий
8	«Шум», Шиманський Іван	03.1944— 11.1944	сотенний
9	«Балай», Булас Теодор	03.1944— 11.1944	сотенний
10	«Шпак»	03.1944 — 05.1944	сотенний
11	«Яр»,	05.1944—	сотенний

⁷⁵ Гнаткевич І. Партизанськими дорогами... – С. 199-328., Літопис УПА. – Т. 40... – С. 298, 300, 301

	Ярмола Василь	11.1944	
12	«Калинович», Мазур Григорій	03.1944— 11.1944	сотенний

4. Карта- схема рейдів та боїв сотні «Залізняка»

Джерела і література

1. Архів Закерзоння. — Т. 1: Бастіон і Батурин. УПА та підпільна адміністрація ОУН в Ярославщині, Любачівщині та Томашівщині в рр. 1944—1947: Документи та матеріали / Упорядн.: М. Іваник, М. Бошно; Ред. тому І. Лонкевич. — Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. — 628 с.
2. Василенко П. *Нові сторінки життєпису поета-упівця* («Волош» - «Гетьман» - «Полтавець»). Мої повстанські марші. Від Полтави до Ярослава, від Дніпра по Сян. Спогади, вірші, пісні / Упоряд. М. Петренко.- Львів: Ліга – Прес, 2006. – 310с.
3. В'ятрович В. Український визвольний рух на Закерзонні в 1944-1947 роках // Український визвольний рух. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2008. – Збірник 12.
4. Гронек Б., Кокін С., Кулаковський П. *Поляки і українці між двома тоталітарними системами. 1942–1945*. – Варшава; Київ: Архів Міністерства внутрішніх справ і Адміністрації Республіки Польща. Державний архів Служби безпеки України, ч.1, 2005. – 1512 с.
5. Зашкільняк Л., Крикун М. *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. – Львів, 2002.
6. Іваник М., Бошно М. *Бастіон і Батурин. Документи і матеріали*. – Київ: Видавництво Центр навчальної літератури, 2020. – 626 с.

7. Кордан А. *Один набій з набійниці. Спомини вояка УПА з куреня «Залізняка»*. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. - 257 с.
8. Мизак Н., Федечко М., Левк Г. Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2010. — Т. 4 : А — Я (додатковий). — 340 с.
9. Мотика Гжегож. Від волинської різанини до операції "Вісла". Польсько-український конфлікт 1943–1947 рр. / Авториз. пер. з пол. А. Павлишина, післям. д.і.н. І. Ільюшина. – К.: Дух і літера, 2013. – 360 с.
10. Новак В. *Північнозахідна округа «Турів»*, Торонто: видавництво Літопис УПА, т. 5, 1984. – 107с.
11. Пропам'ятна книга: 1947/ за ред. Б. Гука. – Варшава, 1997. – С. 127-161. Репатріація чи депортація Переселення українців з Польщі до УРСР. Збірник документів / за ред. Є. Місили. – Львів, 2007.
12. Argasiński M. *Konspiracja w powiecie lubaczowskim 1939-1947*. – Warszawa, 2010. – S. 37-65.
13. Bobrowicz A. *Tam jeszcze słyсhać szept modlitw i bicie cerkiewnych dzwonów*. – Pasłęk, 2016.
14. Jaworski M. *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1945-1965*. – Warszawa, 1984. – S. 21-222, 266-268.
15. Kister A. *Pretorianie. Polski Samodzielny Batalion Specjalny i Wojska Wewnętrzne 18.X.1943 – 26.III.1945*. – Warszawa, 2010.
16. Łazar A. *Historia Płazowa 1614-1939 // Rocznik Lubaczowski*. – Lubaczów, 1985. – Т. 3.

17. Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych y dnia 21 lipca 1934 r.: o podziale powiatu lubaczowskiego w województwie lwowskim na gminy wiejskie // Dziennik Ustaw. Poz. 595, 596. – №. 68. – S. 1235-1236.
18. Róg T. „...i zostanie tylko pustynia”. Osobowy wykaz ofiar konfliktu ukraińsko-polskiego 1939–1948. Gmina Cieszanów, powiat Lubaczów. – Rzeszów, 2011.
1. Партизанськими дорогами з командиром «Залізняком» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://web.archive.org/web/20131112152718/http://do.gendocs.ru/docs/index-125141.html?page=2>
2. Літопис Української повстанської армії. Том 40. Тактичний відтінок УПА 27-й «Бастіон»: Любачівщина, Томашівщина, Ярославщина [Електронний ресурс].- Режим доступу: [00-Tytul.p65 \(litopysupa.com\)](http://00-Tytul.p65.litopysupa.com)
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.facebook.com/UPAreenacting/posts/1646986891995046:0>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32057/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%20%D0%A8%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BA.pdf>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://shron1.chtyvo.org.ua/Shevtsiv_Andrii/Borotba_UPA_proty_deportatsii_ukraintsiv_iz_Polschi_do_URSР_v_1944_1946_rokakh.pdf?PHPSESSID=3ce6291c48f278622a4b6a16ed18ea13
6. Piotrowski M. Historia wsi. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://cerkiewhistoriawsi/info.pl.html>

7. О. Іван Лебедович - [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://web.archive.org/web/20140309184526/http://kapelanstvo.com.ua/o-ivan-lebedovy-ch-2/>
8. 120 років тому було засноване перше товариство «Січ» - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2020/05/05/120-rokiv-tomu-bulo-zasnovane-pershe-tovarystvo-sich/>
9. Лебедович-Пачовська Т. Родина лебедовичів з Горайця служить Україні - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://sites.google.com/vox-populi.com.ua/vox-populi-history/історія/любачівщина/родина-лебедовичів-з-горайця-служить-україні-автор-лебедович-пачовська-тетяна>
10. Трагедія села Гораєць (автор: Бородач Василь) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://sites.google.com/a/vox-populi.com.ua/newspaper/rubriki/istoria/lubacivsin/tragediaselagoraecavtorborodacvasil>
11. Пйотровські М. Пам'яті польських і українських мешканців села Гораєць, полеглих в часі конфлікту в 1944-1947 роках// «Наше слово». – № 18 і 19 – 2 і 9 травня 2010 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nslowo.pl/content/view/1051/146/>
12. Студенти і викладачі упорядковують закинуті українські цвинтарі на Любачівщині - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.polukr.net/uk/blog/2018/07/gorajec/>
13. Товариство «Магурич» у Помор'ях: українські та польські волонтери відновлюють спільну культурну спадщину - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zahidfront.com.ua/news/Tovaristvo-Maurich-u-Pomoryanax-ukranski-ta-polski-volonter-vidnovlyuyut-spilnu-kulturnu-spadshhinu.html>

14. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.138539466187739.12262.137550096286676>

15. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sites.google.com/vox-populi.com.ua/vox-populi-history>